

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

УДК316.77 (002+004.738.5)

Л.Я. Філіпова

НАУКОВІ ПІДХОДИ КОМУНІКАТИВІСТИКИ
ДЛЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ІНТЕРНЕТДОКУМЕНТНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Характеризується проблемне поле досліджень щодо розвитку інтернетдокументних комунікацій. Аналізуються наукові підходи комунікативістики (інтеракційний та технократичний) з точки зору їхньої адаптації до зазначеної проблематики як її методологічної основи.

Ключові слова: комунікативістика, інтеракційний підхід, технократичний підхід, наукові дослідження, інтернетдокументні комунікації, інтернетдокумент, інтернеткомунікації.

L.Y. Filippova

SCIENTIFIC APPROACHES KOMUNIKATYVISTYKY
FOR RESEARCH COMMUNICATIONS INTERNETDOKUMENTNYH

The problem field of studies on the development of Internet-documentary communications is characterized. The scientific approaches of the communication study (interactional and technocratic) in terms of their adaptation to the said issue as its methodological framework are analyzed.

Keywords: communication study, interactional approach, technocratic approach, research, internetdocumentary communication, internetdocuments, internetcommunication.

Інтернетдокументні комунікації, як явище інтегроване (комунікації: документні, інформаційні, мережеві) у понятійному та змістовному сенсі, є недостатньо вивченим, зокрема в науках про документ. Особливості та специфічні характеристики функціонування інтернеткомунікацій у міжнародному мережевому співтоваристві досліджують фахівці з соціології, культурології, філософії, журналістики, інформатики та ін. У кожній галузі є відповідні галузеві пріоритети та аспекти дослідження цього сучасного явища.

Документні складові інтернеткомунікацій вивчають переважно документознавці та бібліотекознавці, об'єднуючи зазвичай в одне поняття *електронний документ* усі документи, які створені і як електронні аналоги паперового (традиційного) документа, і як самостійні електронні версії. Водночас існує інтернет-

документ (синоніми: вебдокумент, онлайн-документ, мережевий документ, віртуальний документ), який відрізняється від простого (лінійного) електронного документа, оскільки його створення та розповсюдження в інформаційному просторі здійснюється завдяки інтернеттехнологіям (вебтехнологіям) та сервісам. Інформаційний обмін в умовах інтернетсередовища трансформується в інформаційно-електронний обмін, тому що інформація функціонує в мережевому співтоваристві тільки в електронному вигляді (аудіо-, відео-, анімаційна, текстова, таблична, графічна тощо), завдяки інтернеттехнологіям, зокрема, мультимедійним технологіям сервісної служби WWW, які в свою чергу базуються на гіпертехнологіях. Тобто інтернетдокументу притаманні властивості інтерактивного обміну інформації, завдяки можливостям вебтехнологій переміщатися

по вбудованих у текст гіперпосиланнях, а також активного втручання в процеси створення та моделювання інтернетдокументів, зокрема розміщених у соціальних мережах (блогів або віртуальних щоденників) [6, 7]. Іншими словами, в інтернетпросторі виникли зовсім нові види документів, серед яких: веб-сторінки, повідомлення у форумах і групах новин по інтересам, електронні листи. Головна особливість усіх цих типів документів – їхня цифрова природа. Їм притаманні не тільки властивості «віртуальності», а й надзвичайна динамічність (місцезнаходження, змісту тощо).

Інтернетдокументні комунікації, таким чином, можна розглядати як узагальнене комплексне поняття, що акумулює в собі складові: *документально-електронні та інформаційно-електронні* комунікації, які спрямовані на реалізацію свого «життєвого циклу» в мережевому просторі інтернету.

До методологічних підходів дослідження властивостей та характеристик документальних комунікацій в інтернеткомунікаційному просторі слід віднести базові – наукові підходи комунікативістики (або теорії комунікації). Зазначимо, що в сучасній комунікативістиці виділяється кілька конкретно-наукових підходів до вивчення комунікації, серед них і різні підходи інтеракційного та технократичного характеру. В їхньому арсеналі є й ті, що спрямовані на процеси обміну документами інформації, яка в свою чергу характеризується мінливістю та динамічністю свого контенту; а також на – процеси та технічні засоби інформаційного обміну.

У межах інтеракціонізму вчення розділилися у вирішенні питання про те, як пояснити комунікацію – посиланнями на індивідуальну усвідомлену діяльність або як похідну від соціальної структури. Дебати про комунікації в подібних термінах посідають одне з центральних місць у сучасній соціології, психології та культурології. В рамках саме цих наук склалися основні теоретико-методологічні підходи до комунікації та робилися різні спроби примирити об'єктивну структуру та суб'єктивну волю [3].

Зокрема, інтеракційний підхід (Т. Ньюкомб), де комунікація розглядається як взаємодія, надає можливість розглядати суб'єкти комунікації як рівноправні складові, що пов'язані як взаємними очікуваннями та уста-

новками, так і спільним інтересом до предмету спілкування. Комунікація розуміється як реалізація цього інтересу за допомогою переданих повідомлень. Ефекти комунікації полягають у зближенні або розбіжності точок зору комунікатора та реципієнта на загальний предмет, що в свою чергу означає розширення чи звуження їхніх можливостей взаєморозуміння та співпраці. Такий погляд на комунікацію ставить у центр уваги досягнення згоди між суб'єктами комунікації, встановлення рівноваги в системі взаємних установок [1, 3].

Цей підхід, на наш погляд, можна застосувати до вивчення інтернетдокументних комунікаційних процесів вибірково, тому що не всі учасники інтернеткомунікацій є прогнозованими. Наприклад, у ланцюжку: комунікатор (створювач інтернетдокумента) – повідомлення (текст інтернетдокумента) – носій повідомлення (інтернетінструментарій) – приймач-реципієнт (користувач) – зворотний зв'язок як «приймача-реципієнта» може виступити будь-який непрогнозований користувач мережі Інтернет, що знаходиться у будь-якій точці світу. Користувач може бути випадковим і таким, у якого відсутня мотивація та спільний інтерес до предмета спілкування, і не слід очікувати від нього зворотного зв'язку та прагнення до взаєморозуміння та співпраці. Користувач може бути й дуже зацікавленим, мотивованим, який має інтерес до предмета спілкування та реалізує зворотний зв'язок через різні інтернетсервіси: чати, форуми, електронну пошту тощо. Тобто стабільно контрольованою така комунікація може бути тільки з одного боку – комунікатора (створювача інтернетдокумента).

Водночас слід зазначити особливості процесів комунікації в групах, організаціях та інших соціальних системах, які мають конкретні вимоги. У науковому напрямку – символічний інтеракціонізм (Г. Блумер; Д.Г. Мід), в якому керування – це не просто реакція, а суб'єктивна свідомість і спрямованість на інших, а взаємодії між людьми розглядаються як безперервний діалог, у процесі якого вони спостерігають, осмислюють наміри один одного і реагують на них, – можна знайти наукове обґрунтування професійних комунікацій в інтернеті. На прикладі конкретних професійних груп, які об'єднані освітніми цілями дистанційного на-

вчання або підвищення кваліфікації, інтеракційний підхід реалізується багатоаспектно, він може стати науковим підґрунтям для пояснення як окремих елементів такої комунікації, так і їхньої системної сукупності.

Зазначимо, що інтеракціонізм є теоретичною альтернативою біхевіоризму, згідно з яким соціальна комунікація найчастіше розглядалася в контексті загальнотеоретичних побудов біхевіоризму, що зводив її до прямого впливу повідомлень комунікатора на реципієнта, де останній виступав лише як об'єкт. Біхевіористський підхід, згідно з яким поведінка людей – це пасивна реакція, найімовірніше, не є прийнятним для дослідження контентних елементів інтернетдокументних комунікацій, оскільки утворювання будь-яких інтернетдокументів (у т. ч. у складі веб-сайтів) завжди спрямовано на певну аудиторію користувачів інтернету, на зворотний зв'язок із ними.

Комунікаційні переваги мережі Інтернет, на думку фахівців, полягають саме у наростаючих темпах зростання аудиторії інтернету, а також у високій швидкості передачі даних; глобальних характеристиках мережі, що не мають територіальних, державних кордонів; «свободу слова»; анонімності в інтернеті; великому географічному проникненні мережі Інтернет. Головними проблемами інтернету вважаються перенасичення інформації, доступність розміщення інформації в інтернеті тощо [4].

Технократичний підхід до вивчення комунікації, обумовлений підвищенням ролі технічних засобів комунікації в розповсюдженні знань, представлений концепцією технологічного детермінізму. Найвідомішою з концепцій цього напрямку стала теорія інформаційного суспільства (Д. Белл), яка розглядала сучасні технічні засоби інформації як важливий стимул та джерело соціального розвитку. Явною ознакою такої трансформації стає підвищення значення вищої освіти та знань, які перетворюються на ключове джерело нововведень і основу соціальної організації та техноструктури (Дж. Гелбрейт) [1, 3]. Тобто досліджується вже новий тип цивілізації, який характеризується прискореною автоматизацією та комп'ютеризацією процесів виробництва й управління, новими технічними системами отримання, переробки, передачі та зберігання

інформації, інтелектуалізацією виробничої діяльності, інформатизацією всіх сфер суспільного життя, зміною соціальної структури суспільства тощо. Нові системи зв'язку, здатні в мить передавати інформацію практично в необмеженому обсязі на будь-яку відстань, кардинально змінюють суспільство, ведуть до принципово нового стану культури і цивілізації.

У рамках технократичної парадигми отримала свій розвиток і математична теорія комунікації (К. Шеннона, У. Уівера), заснована на загальній теорії систем (Л. фон Бергаланфі) [1]. Саме на її базі формулювалися теорії комунікації в організаціях, згідно з якими керування представлялося як діяльність, спрямована на виготовлення, передачу та збереження інформації в рамках різних організаційних структур. Зазначимо, що подолання механістичності формалізовано-технократичного підходу було пов'язано з інтеракційним підходом дослідження комунікації, який значно більшою мірою враховує роль людини як суб'єкта комунікації.

Підкреслимо, що дослідження документних інтернеткомунікацій не можна обмежувати тільки інтеракційним підходом, оскільки він не торкається особливостей технічних комунікацій, які значно впливають на сучасний комунікаційний процес (як обмін інформацією, як спілкування) за багатьма параметрами. Тому важливо звертатися й до технократичних теорій, які обмежують поняття комунікації процесами виробництва, передачі й обробки інформації, а також використовуваних при цьому технічних засобів. Це є досить впливовими факторами, які також не можна ігнорувати.

Сучасний етап інформатизації суспільства тісно пов'язаний з інтернеткомунікаціями, які ще недостатньо досліджували з точки зору наукових підходів комунікативістики з метою визначення загальних та особливих тенденцій розвитку в них документованої інформації; виявлення переваг або недоліків; перспективних напрямів удосконалення. Взагалі, інтернет є досить складним явищем (ніким не керованим); це сукупність технічних, функціональних, інформаційних, соціальних, економічних, юридичних компонентів, які забезпечують існування, формування та діяльність індивідуальних і групових користувачів, що становлять аудиторію інтернету.

Використані джерела

1. Василик М.А. Наука о коммуникации или теория коммуникации? К проблеме теоретической идентификации / М.А. Василик // Актуальные проблемы теории коммуникации : сб. науч. тр. – СПб. : Изд-во СПбГПУ, 2004. – С. 4-11.
2. Законы теории коммуникации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://its-journalist.ru/Articles/zakony_teorii_kommunikacii_chast_2.html. – Загл. с экрана.
3. Основы теории коммуникации / под ред. М.А. Василика. – М., 2003. – С. 78-97.
4. Коммуникативные практики в современном обществе : сб. статей / под ред. В.В. Васильковой, И.Д. Демидовой. – СПб. : Скифия принт, 2008. – С.180-195.
5. Социальная коммуникация в современном мире : коллект. моногр. / под ред. А.А. Деркача, Е.Б. Перельгиной. – М. : Альтекс, 2004. – 372 с.
6. Філіпова Л.Я. Документально-електронні комунікації в умовах інформатизації освіти / Л.Я. Філіпова // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття : матер. II Міжнар. наук.-практ. конфер. – Одеса : ОНПУ, 2009. – С. 18-20.
7. Філіпова Л.Я. Інтеракційні та технократичні підходи комунікативістики у дослідженнях Інтернет-документних комунікацій / Л.Я. Філіпова // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матеріали міжнар. наук. конф, Харків, 8-9 грудня 2011 р. – Харків : ХДАК., 2011. – С. 230-232.
8. Філіпова Л.Я. Інформаційна парадигма соціальної комунікації (огляд наукових підходів і концепцій) / Л.Я. Філіпова // Вісник ХДАК : зб. наук. пр. Вип. 39/ ХДАК. – Харків : ХДАК, 2013. – С. 79-86.

УДК 316.776

Ю.І. Палеха, Н.В. Мурейко

РОЛЬ ДОКУМЕНТАЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ У РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Подано авторське бачення сутності документально-інформаційних комунікацій; розкрито особливості їхньої еволюції, основні складові та зміст кожної з них. Наводяться алгоритми щодо ефективного функціонування документно-комунікаційної системи й аргументована необхідність виваженого розгляду зазначених комунікацій у навчальному процесі.

Ключові слова: документально-інформаційна комунікація, комунікативний процес, документно-комунікаційна система, соціальні інститути, інформаційні технології.

Y.I. Paleha N.V. Mureyko

THE ROLE OF DOCUMENTARY INFORMATION COMMUNICATIONS IN SOCIAL DEVELOPMENT

The article gives the author's vision (which is used in the tuition process) as for the essence of documentary and informational communications; there are revealed the features of their evolution, its basic components, analyzing the content of each of the components, given the algorithms as for the efficient documentary and communication system, and argued the need for a careful consideration of these communications in the studying manual.

Keywords: communicative process, social institutions, information technology, documentary and communication system, essence of documentary and informational communications, given the algorithms, studying manual